

Impérium vrací úder

Stanley Fish

Dnes se před vámi ocitám dílem náhody, za kterou může vrchní produkční, jež mi přisoudila roli zaníceného akademického levičáka, zastávce multikulturalismu a vlajkonose politické korektnosti. Moje odborná způsobilost pro tento úkol je bohužel tak nízká, že se prakticky blíží nule. Tak za prvé jsem, jak vidíte, třiapadesátiletý běloch. Navíc jsem posledních třicet let vyučoval pouze tradiční texty kanonických bělošských autorů mužského pohlaví ultrakanonické anglické renesance: Johna Milтона, Johna Donne, Edmunda Spensera, George Herberta, Francise Bacona, Bena Jonsona, Andrewa Marvella. Když jsem zrovna nepsal o těchto klasických autorech, pak jsem se v posledních letech věnoval mnoha otázkám literární a právní teorie a myslím, že mohu říci, že jsem pokaždé stál na tom „správném“ konci spektra a vystupoval jsem proti liberalistickým tvrzením, často spojovaným s dekonstrukcí a s některými podobami feminismu, proti neoprávněným politickým nárokům hnutí nového historismu, proti utopické vizi interdisciplinarity, proti revizionistickému programu hnutí Critical Legal Studies, které na akademické půdě představovalo levé křídlo. Proč tedy média soustavně dezinterpretují moji pozici a moje názory? Je to závažná otázka, která však zajímá pouze pár lidí, možná snad jen mou matku. Podstatnější otázka zní: „Co se to děje? Jaká dění na akademické půdě či na stránkách různých akademických časopisů rodmýchala takový zmatek?“

Snazší bude říct si, co se neděje. Navzdory hlasům tvrdícím opak neexistuje

žádné svědectví, že by buď Shakespeare nebo ti, kteří ho vyučují, byli z akademické půdy vykázáni netolerantní koalicí marxistů, zběsilých feministek, bezbožných dekonstruktivistů a nakažených gayů. Průzkum časopisu Campus Trends z roku 1991, sestavený Americkou radou pro vzdělávání (ACE), reaguje na zprávy z médií o „boji o politický a kulturní obsah akademických přednášek a prezentací“ a dospívá k názoru, že navzdory „neoficiálním zprávám“ „nebyly zjištěny žádné problémy“. Devadesát procent všech institucí hlásí, že „politický ani kulturní obsah proslavů pozvaných řečníků nevyvolal žádné kontroverze“. Devadesát sedm procent týchž institucí dodává, že „rozpory nevyvolaly ani texty nebo informace předkládané na semináři“. Na Duke University, semeništi politické korektnosti, v nedávných měsících zavítali následující řečníci: George Will (se zahajovací řečí), Lynne Cheney, Charles Sykes a Dinesh D'Souza, a vše proběhlo hladce. „Radikální“ katedra anglické literatury na Duke University vypisuje za semestr v průměru šest seminářů o Shakespeareovi a předloni na jaře zaplnilo devadesát pět studentů dva semináře o Miltonovi až do posledního místečka. Pokud na této „dekadentní“ instituci studujete jako hlavní obor angličtinu, musíte se zúčastnit seminářů o velkých autorech, jako jsou Chaucer, Shakespeare, Spenser, Milton a Pope, a dále předepsaného množství kurzů o literatuře před rokem 1800, stejně jako semináře úvodu do metod literární analýzy ve stylu nové kritiky. Neexistuje zde povinnost navštěvovat kurzy

o multikulturalismu (a možná je to škoda), ani o politické korektnosti a na lektory, kteří vedou tradiční kurzy v tradičním stylu, není vyvíjen žádný nátlak (kdyby ano, byl bych jedním z postižených). Reportér z nedalekého města provedl nezávislý výpočet a zjistil, že ze 135 kurzů, které katedra loni nabízela, by 123 bylo povědomých všem, kteří školu navštěvovali v uplynulých třiceti pěti letech, a pouhých 13 kurzů se zabývalo takovými bizarními tématy, jako jsou filmová věda, afroamerická studia, gender studies, gay studies a literární teorie. V tomto ohledu se Duke University podobá svým sesterským univerzitám. Dinesh D'Souza cituje profesora z Penn State University: „Vsadil bych se, že [...] román *Barva nachu* Alice Walkerové se dnes vyučuje na více katedrách anglistiky než všechny Shakespearovy hry dohromady.“ Tu sázku by prohrál, a prohrál by ji i tehdy, kdyby předmětem zkoumání byly státní střední školy, neboť nedávná studie ukázala, že Shakespeare je v akademických kruzích neustále živý a těší se dobrému zdraví.

Že by tedy nedocházelo vůbec k ničemu, co by si zasloužilo nálepkou „politická korektnost“? Než na tuto otázku odpovím, bylo by dobré tuto nálepkou prozkoumat a zjistit, co se pod ní skrývá. V první řadě s sebou přináší uvedení politiky do oblasti, kam nepatří, a za druhé naznačuje, že samo toto pronikání politiky je politicky organizováno, je výsledkem konstrukcí a koordinované činnosti. Při takovém chápání politiky je ovšem veškerá iniciativa na straně lidí, kteří vykřikují „politická korektnost“ (stejně jako kdysi pořvávali „stoupenec komunismu“), a ne na straně těch, jimž se daná nálepka přiděluje. Právě neokonzervativní síly na univerzitách i mimo ně (a jak ještě uvidíme, spíše ty venku) disponují výkonnou sítí polostudentských organizací, neoficiálních polostudentských novin a akčních výborů sestavených z lidí mimo univerzitu. Tito neokonzervativci se vtírají do kurzů jiných vyučujících a požadují odstranění kurzů a oborů, jež byly vytvořeny standardním univerzitním způsobem; generalizují a vnímají pár obehraných incidentů jako důkaz o celkové krizi a hlad veřejnosti po krizích pak sytí pomocí systému dobře rozmístěných a povýtce nevzdělaných novinářů. A co je nejdůležitější, neokonzervativci mohou provádět svoji činnost díky masivním finančním injekcím zvenku, pře-

devším od známých ostře pravicových nadací, expertních skupin a jednotlivců. National Association of Scholars (Národní asociace akademiků, nástupkyně nechvalně známé organizace Accuracy in Academia /Korektnost v akademické sféře/) za minulé dva roky obdržela jen od dvou takových nadací 425 tisíc amerických dolarů; a *Dartmouth Review* – bašta tendenčního žurnalistu v akademické podobě – dostala za poslední desetiletí od nadace Olin Foundation 300 tisíc amerických dolarů.

Někteří obránci tvrdí, že *Review* a podobné tiskoviny jsou stejné jako jiné běžné studentské organizace, ale předseda dozorců rady Dartmouth University George Munroe toto tvrzení vyvrací, když se v časopise *Wall Street Journal* ptá: „Kolik existuje klasických studentských časopisů bez inzerentů nebo předplatitelů? [...] A kolik studentských novinářů je svými státními mecenáši odměňováno prestižními posty ve vládě, institucích veřejné politiky a ve státních médiích? Kolik běžných studentských novin má ve svých radách členy (přičemž žádný z nich není absolventem dané školy), kteří, pokud vyvstane krize, přiletí z Washingtonu a uspořádají tiskovou konferenci?“ Já si myslím totéž co Munroe – společnosti jako *Dartmouth Review* a National Association of Scholars jsou místní obdobou celostátního nátlakového programu, který si za cíl vytyčil ovládnutí a přeměnu amerických univerzit až do nejmenších detailů. Tento program nevznikl na univerzitách, univerzity využívá spíše jako odrazovou plochu, jako obrovské promítací plátno s celostátním pokrytím, na které se promítá alegorie morálního konfliktu dobra se zlem, přičemž všechny role byly rozděleny agenty z mimouniverzitního prostředí, kteří svůj scénář důvěřivému publiku sami interpretují. Tímto publikem nejsou primárně akademici – odhadoval bych, že na kterékoli fakultě nebo univerzitě s tímto podivným poselstvím sympatizuje méně než deset procent lidí –, ale skládají se převážně z toho, čemu se říká „zajímavá veřejnost“, což spolu s absolventy, ochotnými uvěřit, že od dob, kdy před třiceti lety navštěvovali prestižní školy, jde všechno z kopce, působí jako hřmotný refrén kdysi dávno naučené písně. (Velmi málo z těch tisíců, co si stěžují na „politickou korektnost“ – a zde myslím i novináře – si dalo tu námahu, aby si svoje stesky podložilo tím, že skutečně

navštíví kampus nebo zajdou na výuku či si přečtou knihu.)

Ted' nechci, abyste mě pochopili špatně. Na výše zmíněných organizacích není nic nezákonného nebo dokonce nemorálního – založit organizaci se silně vyhraněnými cíli je velice americké. Jde mi jen o to, že se z toho stává politika – toto slovo samo o sobě není nijak hanlivé, navzdory skutečnosti, že právě ti, kteří politiku tak úzkostlivě praktikují, mu dodali nádech obvinění. Takže nakonec tu nemáme to, co bylo inzerováno, statečný odpor představitelů apolitické racionality vůči politice, ale spíše spor mezi dvěma formami politiky, nebo chcete-li, dvěma formami politické korektnosti. Jakmile si toto ujasníme a otupíme polemické užívání tohoto termínu, můžeme přeformulovat mou dřívější otázku: Neděje se dnes na akademické půdě nic, co by mohlo rozhněvat politicky korektní pravičáky? Odpověď zní ano – v minulých dvaceti letech skutečně došlo ke zvrátům, které mohou znejistit ty, kteří jsou zvyklí na tradiční způsoby intelektuálního bádání. Některé z těchto zvrátů jsou dány demograficky a nejsou tudíž ničím než konstruktem. Před druhou světovou válkou se jak studenti, tak učitelé rekrutovali především z mužské části středních a vyšších středních tříd a mnozí z nich byli již v raném dětství předurčení k práci na ministerstvech. Zákon o veteránech (G.I. Bill of Rights) přivedl na univerzitu v poválečných letech mnohé, kteří by o ničem podobném předtím nikdy ani nesnili – někteří z nich se vypracovali až na univerzitní učitele. Zakrátko začal vzrůstat i podíl žen na vyšším vzdělání – bylo to přesně v době, kdy si feministické hnutí začalo prošlapávat cestičku do všech sfér amerického života. Připočteme-li k tomu podněty hnutí za občanská práva, nové složení přistěhovalců dané zákonem o emigraci z roku 1965 (Immigration Act) a oživení zájmu o etnický původ a tradice (částečně vyvolané televizním seriálem *Kořeny*), bylo by spíš překvapující, kdyby k podstatným změnám v materiálech používaných v osnovách a v seznámech četby našich fakult a univerzit nedošlo.

To je ale pouze polovina příběhu, neboť tyto demografické a sociální změny se kryly se změnou v intelektuálním uspořádání vědeckého bádání. Tím mám na mysli to, čemu se říká interpretativní obrat neboli obrat k jazyku. Zahrnuje převrácení dosavadního vztahu mezi předměty a

jejich označením. Podle běžného a laického předpokladu jsou předměty prvotní a tím určitým způsobem určují a omezují své označení. Jazyk se chápe jako podřízený a ve služebném postavení vůči světu faktů. V posledních letech je jazyk povyšován do konstitutivní role a teoretici nejrůznějších odrůd (poststrukturalisté, postmodernisté, feministky, představitelé nového historismu, stoupenci Bachtina a Lacana) tvrdí, že jazyk fakta pouze nepopisuje, ale také vytváří. Už dlouho se nepovažuje za samozřejmé, že na prvním místě jsou básně a až na druhém jejich interpretace, nebo že nejprve tu byly molekuly a kvarky a jejich vědecké modely přišly až následně; disciplínu po disciplíně se ke slovu dostává silný protiargument, totiž že slovník, který má uživatel po ruce – slova, která přišla na svět dřív než tento uživatel a která vytváří prizma – omezuje a tím i utváří to, co vidíme. Pokud tedy kategorie, které má literární kritik k dispozici, jsou lyrika, drama, epika a román, pak bude zařazovat identifikované literární dílo do jedné z těchto kategorií a jeho detaily – od rozsáhlých strukturních vzorců až po menší stylistické prvky – budou vznikat na základě toho, co daný kritik u dané kategorie pokládá za vhodné. A pokud je jazyk historického popisu nesen pojmy pokroku, úpadku, upevnění a rozptýlení, historické bádání bude přicházet s událostmi, které zobrazují spíše tyto vlastnosti než odlišné vlastnosti, které by se mohly objevit v důsledku alternativního popisného slovníku (např. decentrovaný a decentrující slovník postmodernismu).

Už pouhé toto prohlášení stačí k tomu, abychom si uvědomili problém, který představuje pro tzv. tradiční myšlení: pojmy jako objektivita, přesnost či pravděpodobnost už neposkytují útěchu a vodítko jako kdysi, protože už se nejedná o absolutní soudy, ale soudy relativní vzhledem k odlišným a soupeřícím slovníkům nebo paradigmátům; a spousta rozlišení – mezi faktem a hodnotou, normou a odchylkou, racionální argumentací a pouhou rétorikou, centrem a periferií, pravdou a politikou – začíná být ne-li neudržitelnými, pak alespoň *diskutabilními* v jakékoli ze svých nabídnutých forem. Asi nepřekvapí, že rozpracování těchto pojmů dekonstruktivisty, feministkami, sociology, kulturními antropology a dalšími se setkal s odporem – někteří se bránili ne tím, že by se vyjadřovali k novým argumentům bod po bodu,

ale rovnou tím, že je odmítli jako očividně nesmyslné a sázeli se, že zanedlouho odezní jako zlý sen. Přepočítali se a pokud dnes na akademické půdě neexistuje intenzivní debata o dekonstrukci, je to proto, že lekce byly vstřebány a její formulace – neredukovatelnost odlišností, přednost označujícího před označovaným, sociální konstrukt sebe sama – byly kanonizovány; a pokud poststrukturalismus uvolnil místo postmodernismu jako novému zaštiťujícímu termínu, je to proto, že významy prvního termínu se nyní rozšiřují daleko za oblast estetiky a filozofie, až na samou dřeň každodenního života.

Zkrátka a dobře, revoluce – je-li to správné slovo – uspěla a prošla několika stupni úprav, ale mezitím ti, kdo se od ní s hrůzou odtáhli a zavírali před ní oči v naději, že až je znovu otevrou, všechno bude jako dřív, zůstali na akademické půdě, kde se stali obdobou bělogvardějců, přesvědčených, že dějiny prošly perverzním zvratem a že hloupoučtí studenti se nechali svést falešnými proroky a zkorumpovanými učiteli. A stejně jako bělogvardějci čekali. Čekali na okamžik, kdy jim jejich moc a prestiž bude opět navrácena, na okamžik, kdy se jim vrátí pocty, křesla a platy, neprávem udělené jiným, nehodným, a kdy všechno bude jako v roce 1959, kdy jim byly uděleny tituly. A právě v tomto postoji – složeném stejnou měrou ze zklamání a očekávání – je zastihli William Simon, William Bennett, Lynne Cheney, Charles Sykes, Roger Kimball, Hilton Kramer, Nat Hentoff, Jonathan Yardley, Dorothy Rabinowitzová, Dinesh D'Souza, sami sice ne akademici na plný úvazek, ale zato s poselstvím, které chtěla ona generace akademiků odsunutá na vedlejší kolej slyšet: pomůžeme vám znovu získat vaše dědictví; odkryjeme podvod, jímž vám bylo odepřeno vaše dědické právo, vytlačíme radikály, kterým jste pošetile poskytli stálé pracovní pozice na univerzitě, dáme vám na starost znovuotevření americké mysli, učiníme přítrž politice rasy a genderu na univerzitách, dáme všechny ty ženy a černošky a gaye zpátky tam, kam patří, k vašim nohám.

Nechápejte mě špatně. Nejsou tu žádní viníci. Nemůžeme vyčítat nové generaci učenců a studentů to, že nadšeně reagovali na kritický stav metodologií a na materiály, které byly před třiceti lety neznámé (nebo přinejmenším nedocenené), a rovněž nemůžeme ty, kteří vstoupili na

akademickou půdu před třiceti lety, vinit z toho, že se cítí vyvedení z míry a oloupení vývojem, který nemohli při nejlepší vůli předvídat, když se upisovali k oné vzrušující a kouzelné výpravě. A nemůžeme kritizovat dokonce ani staré a nové vojáky za to, že vidí příležitost a chápou se jí, že jim nechybí schopnost (což jim já můžu jenom závidět) zmobilizovat silnou koalici rozladěných profesorů, nostalgických absolventů, antiakademických novinářů, znepokojených rodičů a podezřívavých občanů tváří v tvář hrozbě, kterou bravurně vykonstruovali. Co se při líčení situace ztratilo – co se vždycky ztrácívá – je komplexní pohled, a není těžké uhádnout proč. Komplexnost se málokdy hodí. Lidé nestojí o to, naslouchat podrobným historickým údajům o akademických sporech, nechtějí číst tlusté sociologické analýzy různých skupin, které zalidňují krajinu kampusu, nechtějí prozkoumávat tisíce tištěných fakultních katalogů a popisů kurzů, aby zjistili, co se skutečně vyučuje, nechtějí vztahovat změny ve vztazích na univerzitě k těm, ke kterým dochází ve společnosti jako celku, nechtějí přemýšlet o Kolumbovi, sexuálním obtěžování na pracovišti, znásilnění, válce proti kouření, dilematech kolem AIDS, spirituální malátnosti moderního života, rozpočtovém schodku, obchodním schodku, nepříjemné situaci nezaměstnaných, prudkému růstu médií, informační revoluci, vzájemném ovlivňování vzdělávacích a politických strategií, nemožnosti nadále oddělovat život myslí od života legislativy a trhu.

Tváří v tvář této komplexitě nám tisk z pochopitelných důvodů předložil pouze jeden příběh, vlastně nám vyprávěl příběh o tom, že existuje pouze jeden jediný příběh, příběh podvratné mládeže, etnických minorit a nihilistů, kteří jsou extremistickým okrajem společnosti a zároveň hrozbou ohroženému centru, příběh epistemologického zla, které se vynořuje z nějakého nevysvětlitelného důvodu, aby ničilo a pustošilo, příběh zajatého rozumu, úpadku kultury i standardů, triumfu barbarismu. Je to skvělé divadlo a můžeme si jen představovat film, který by byl mohl natočit Frank Capra s Jimmy Stewartem v hlavní roli a závěrečnou scénou, kde každý zpívá starou dobrou skotskou píseň „Auld Lang Syne“. Tato alternativa není zrovna přitažlivá, protože předpokládá vyprávění příběhu mnoha příběhů, a tím s sebou nese pracnou analýzu jevu, který se

vzpírá jednoduchému tvaru. I přesto je to ale alternativa, kterou potřebujeme, a já věřím, že vás dokážu přemluvit k tomu, abyste nad ní zauvažovali a pak ji – snad – i přijali.

Přeložila Mariana Bernasová.

Původně jako „The Empire Strikes Back“ (in: Stanley Fish, There Is No Such Thing as Free Speech. And It's a Good Thing, Too, Oxford, Oxford University Press 1994, s. 53–59).

Aluze děkuje profesoru Fishovi za svolení k otištění překladu.

Aluze wishes to thank professor Fish for his permission to translate this essay into Czech.